

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра соціології

**ПАРТИЦИПАТИВНІ ПРАКТИКИ ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ
ВЗАЄМОДІЇ ГОРОДЯН
АВТОРЕФЕРАТ
дипломної роботи
на здобуття освітнього ступеню «магістр»**

Виконала:

студентка VI курсу групи 663 м

Галузь знань: 05 «Соціальні та
поведінкові науки»

Спеціальність: 054 «Соціологія»

Хижняк Марина Олегівна

Науковий керівник:

Кандидат соціологічних наук, доцент

Рожанська Наталя Володимирівна

Миколаїв – 2020

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний розвиток українського суспільства впливає на взаємовідносини, що виникають між владою та громадянами. Зважаючи на те, що сьогодні в Україні відбувається реформа децентралізації, вплив держави на суспільні об'єднання мінімізується, а органи державної влади та місцевого самоврядування починають все більше залежати від громадян. Саме тому взаємодія із суспільством є необхідною умовою демократичного розвитку держави. Публічні форми роботи органів державної влади значно випереджають авторитарні методи державного управління. Від владних органів, окрім вирішення управлінських задач, вимагається вміння систематично здійснювати постійний, двосторонній зв'язок з громадськістю.

В Україні функціонує безліч механізмів громадянської участі, передбачених нормативно-правовими документами різних рівнів: від Конституції до рішень органів місцевого самоврядування. Ці механізми відрізняються між собою за способами залучення, обов'язковістю застосування, ефективністю, зручністю та простотою використання.

У той же час, незважаючи на існування різних механізмів залучення громадян до міського управління, реалізація громадянської участі відбувається крізь високий рівень недовіри до владних інституцій та політичної апатії громадян. Саме зростаючий рівень політичного відчуження громадян України перешкоджає ефективному розвитку громадянського суспільства. Тим часом, справжня демократія передбачає наявність у народу відчуття повноти свого залучення у політичний процес, у вирішення найважливіших політичних і соціальних проблем.

Одним із пріоритетів реалізації державної політики України на сучасному етапі є розвиток місцевого самоврядування. Він передбачає передання більш широкого кола функцій та ресурсів – фінансових і матеріальних – від держави

до органів місцевого самоврядування. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання більш активного залучення громадян до участі в публічному житті на місцевому рівні. Це зумовлює необхідність вивчення такої форми взаємодії влади з громадськістю, як партисипативні практики.

Метою дипломної роботи є характеристика явища партисипативних практик як форми соціальної взаємодії городян.

Відповідно до поставленої мети передбачається вирішення таких **завдань**:

- визначити співвідношення понять «соціальна дія» та «соціальна взаємодія»;
- дослідити відношення понять «соціальна взаємодія» та «партисипативні практики»;
- визначити стратегії реалізації партисипативних практик у межах європейського та вітчизняного досвіду;
- розглянути основні форми та механізми взаємодії влади з городянами (у нормативно-правовому аспекті);
- охарактеризувати дослідження партисипативних практик в Україні;
- визначити ефективність реалізації програми «Громадський бюджет» на думку мешканців міста Миколаєва;
- виявити найбільш популярні сфери реалізації програми «Громадський бюджет» у 2017-2020 рр. у місті Миколаєві.

Об'єктом дослідження є партисипативні практики соціальної взаємодії.

Предмет дослідження – партисипативні практики як форма соціальної взаємодії городян.

Специфіка джерельної бази. Теоретичну базу дослідження складають законодавчі, нормативно-правові акти, монографії, статті науковців, що вивчали питання взаємодії влади з громадськістю. Емпіричну базу дослідження складають статистичні дані, результати емпіричних соціологічних досліджень, а також дані авторського дослідження.

Методи дослідження. Завдання, що визначено в роботі, визначили вибір методів дослідження, зокрема серед теоретичних – аналіз літератури, порівняння, класифікація, узагальнення; серед емпіричних – анкетне опитування та контент-аналіз.

Наукова новизна роботи. Шляхом проведення емпіричних соціологічних досліджень у дипломній роботі:

- 1) визначено ефективності реалізації програми «Громадський бюджет» на думку мешканців міста Миколаєва;
- 2) виявлено найбільш популярні сфери реалізації програми «Громадський бюджет» у 2017-2020 рр. у місті Миколаєві.

Практична значимість результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані студентами для підготовки до семінарських занять з таких дисциплін, як політична соціологія, соціологія політики, політологія, при написанні наукових робіт та статей, а також для подальшого дослідження даної проблеми.

Апробація результатів дослідження. Результати дипломного дослідження пройшли апробацію на міжнародній конференції «Ольвійський форум – 2019: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (Миколаїв, 2019). На цій конференції авторкою була представлена доповідь на тему «Партисипативні практики як форма взаємодії місцевих органів влади з громадянами» та опубліковано її тези.

Публікації. За результатами дипломного дослідження було опубліковано 1 наукову статтю у журналі «Virtus» № 38, за листопад 2019 року.

Структура дипломної роботи відповідає поставленій меті та визначеним завданням і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Список використаних джерел включає 70 найменування літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, основні завдання дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення дослідження, надано дані про апробацію одержаних результатів.

У **першому розділі «Теоретичні основи соціологічного дослідження партисипативних практик як форми соціальної взаємодії городян»** розглянуто теоретичні основи до розуміння таких понять, як соціальна дія, соціальна взаємодія та партисипативні практики, визначено співвідношення цих понять.

У *підрозділі 1.1. «Соціальна дія VS соціальна взаємодія: співвідношення понять (Е. Дюркгейм, М. Вебер, Т. Парсонс)»* визначено, що соціальна дія є передумовою виникнення соціальної взаємодії. Вони мають спільну мету – задоволення певних потреб, однак не кожна соціальна дія є соціальною взаємодією. Різниця між цими поняттями полягає у виправданні очікувань суб'єкта соціальної дії.

У *підрозділі 1.2. «Відношення між поняттями «партисипативні практики» та «соціальна взаємодія»»* досліджено взаємозв'язок понять «соціальна взаємодія» та «партисипативні практики». Показано, що партисипативні практики виступають видом соціальної взаємодії. Взаємодія членів суспільства між собою визначає участь у політичному житті міста. Така участь сприяє стабільності та порядку.

У **другому розділі «Партисипативні практики: особливості реалізації в Україні та світі»** розглянуто стратегії реалізації партисипативних практик в країнах Європи та в Україні та проаналізовано особливості взаємодії влади з городянами в нормативно-правовому аспекті.

У підрозділі 2.1. «Стратегії реалізації партисипативних практик: європейський та вітчизняний досвід» визначено, що взаємодія органів місцевої влади з городянами в країнах Європи відрізняється від країн колишнього Радянського Союзу. Країнам СНД, в тому числі Україні, притаманний тип взаємовідносин, за якого існує лише одна загальнонародна думка, яка повністю відповідає державній політиці. У країнах Європи взаємодія між владою та громадянами держави є структурованою. Для цього типу взаємовідносин характерним є різноманіття думок.

У підрозділі 2.2. «Форми та механізми взаємодії влади з громадянами (нормативно-правовий аспект)» досліджено основні форми участі громадян в місцевому самоврядуванні та визначено, що залучення громадян до місцевого самоврядування здійснюється за допомогою механізмів, визначених законодавством, нормативно-правовими актами місцевої влади, а також відповідно до усталеної практики.

У підрозділі 2.3. «Дослідження партисипативних практик в Україні: соціокультурний аспект» охарактеризовано реальні практики залучення городян до прийняття рішень на державному чи місцевому рівні. Визначено, що в українському суспільстві переважають практики, орієнтовані на взаємну підтримку та пряму взаємодію.

У третьому розділі «Участь у програмі «Громадський бюджет» як вияв партисипативних практик населення міста Миколаєва: емпіричний аналіз» наведено результати проведених автором емпіричних соціологічних досліджень.

За результатами проведення анкетного опитування серед жителів міста Миколаєва (старше 18 років), було отримано їх оцінку ефективності реалізації програми «Громадський бюджет» у місті. Результати опитування предсталено у *підрозділі 3.1. «Ефективність реалізації програми «Громадський бюджет» на думку мешканців міста Миколаєва»*. У підрозділі висвітлено рівень обізнаності

городян щодо програми «Громадський бюджет», досвід голосування та оцінку якості реалізації програми. Опитування показало, що на думку мешканців міста Миколаєва якість реалізації вказаної програми є скоріше незадовільною.

У підрозділі 3.2. «Найбільш популярні сфери реалізації програми «Громадський бюджет» у 2017-2020 рр. у місті Миколаєві» наведено результати проведеного контент-аналізу, в ході якого було виявлено основні сфери проектів-переможців Громадського бюджету у місті Миколаєві в період 2017-2020 рр. Визначено, що найбільша кількість ухвалених проектів є соціально спрямованими та покликані в першу чергу вирішити питання соціальної інфраструктури.

У **висновках** наведено в узагальненому вигляді результати досліджень, які стосуються питання партисипативних практик як форми соціальної взаємодії городян.

1. Визначено співвідношення понять «соціальна дія» та «соціальна взаємодія». Соціальна дія є передумовою виникнення соціальної взаємодії. Ці поняття мають спільну мету – задоволення певних потреб, однак не кожна соціальна дія є соціальною взаємодією. Соціальна взаємодія передбачає наявність не менше двох суб'єктів, сам процес взаємодії, а також умови і фактори їх реалізації.

2. Досліджено відношення понять «соціальна взаємодія» та «партисипативні практики». Соціальна взаємодія є невід'ємною складовою спілкування та основною життєвою потребою людини. Партисипативні практики виступають видом соціальної взаємодії. Взаємодія членів суспільства між собою визначає участь у політичному житті міста. Така участь сприяє стабільності та порядку.

3. Визначено стратегії реалізації партисипативних практик у межах європейського та вітчизняного досвіду. Взаємодія органів місцевої влади з городянами в країнах Європи відрізняється від країн колишнього Радянського

Союзу. Країнам СНД, в тому числі Україні, притаманний тип взаємовідносин, за якого існує лише одна загальнонародна думка, яка повністю відповідає державній політиці. У країнах Європи взаємодія між владою та громадянами держави є структурованою. Для цього типу взаємовідносин характерним є різноманіття думок.

4. Розглянуто основні форми та механізми взаємодії влади з громадянами. Визначено, що залучення громадян до місцевого самоврядування здійснюється за допомогою механізмів, визначених законодавством, нормативно-правовими актами місцевої влади, а також відповідно до усталеної практики. Серед форм взаємодії влади з громадянами виділено наступні:

- 1) участь у виборах та формуванні органів державної влади;
- 2) залучення до правотворчості;
- 3) задоволення інформаційного запиту про діяльність органів виконавчої влади;
- 4) громадський контроль;
- 5) прес-конференції;
- 6) брифінги.

5. Охарактеризовано дослідження партисипативних практик в Україні. В українському суспільстві переважають практики, орієнтовані на взаємну підтримку та пряму взаємодію. Одним із пріоритетних напрямів посилення взаємодії органів влади та громадянського суспільства є впровадження сучасних інструментів електронної демократії на рівні місцевого самоврядування, наприклад громадський бюджет та електронні петиції.

6. Визначено ефективності реалізації програми «Громадський бюджет» на думку мешканців міста Миколаєва. В результаті проведення анкетного опитування серед жителів міста Миколаєва (старше 18 років) було визначено, що рівень обізнаності громадян щодо програми «Громадський бюджет» є невисоким (менше половини опитаних знають про існування цієї програми).

Лише 18 % респондентів голосували за проекти Громадського бюджету, а якість реалізації вказаної програми, на їх думку, є скоріше незадовільною.

7. Виявлено найбільш популярні сфери реалізації програми «Громадський бюджет» у 2017-2020 рр. у місті Миколаєві. За результатами проведеного контент-аналізу було з'ясовано, що за всі роки існування Громадського бюджету в м. Миколаєві серед проектів поданих мешканцями міста та підтриманих місцевою владою переважають проекти щодо влаштування або реконструкції спортивних та дитячих майданчиків (близько третини проектів-переможців). Визначено, що найбільша кількість ухвалених проектів є соціально спрямованими та покликані в першу чергу вирішити питання соціальної інфраструктури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Хижняк М. О. Партисипативні практики як форма соціальної взаємодії суб'єктів / М. О. Хижняк // *Virtus: Scientific Journal*. – № 38. – 2019. – С. 198-200.

2. Хижняк М. О. Партисипативні практики як форма взаємодії місцевих органів влади з городянами / М. О. Хижняк // Тези доповідей XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Український південь: сучасні соціокультурні виклики регіону та тенденції змін» (6-9 червня 2019 р.). – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. – С. 59-61.

АНОТАЦІЯ

Хижняк М. О. Партисипативні практики як форма соціальної взаємодії городян. – На правах рукопису.

У дипломній роботі розглядається соціальна взаємодія городян, а саме партисипативні практики, як одна з форм такої взаємодії. Висвітлюється взаємозалежність понять «соціальна взаємодія» та «партисипативні практики». Особлива увага приділяється досвіду реалізації партисипативних практик в Україні.

Визначено, що соціальна дія є передумовою виникнення соціальної взаємодії. Ці поняття мають спільну мету – задоволення певних потреб, однак не кожна соціальна дія є соціальною взаємодією. Показано, що соціальна взаємодія є невід’ємною складовою спілкування та основною життєвою потребою людини. Партисипативні практики виступають видом соціальної взаємодії. Досліджено різницю взаємодії органів місцевої влади з городянами в країнах Європи та країнах колишнього Радянського Союзу. Визначено, що залучення громадян до місцевого самоврядування здійснюється за допомогою механізмів, визначених законодавством, нормативно-правовими актами місцевої влади, а також відповідно до складеної практики. Охарактеризовано реальні практики залучення городян до прийняття рішень на державному чи місцевому рівні. В результаті проведення анкетного опитування серед жителів міста Миколаєва (старше 18 років), висвітлено рівень обізнаності городян щодо програми «Громадський бюджет», досвід голосування та оцінку ефективності програми. Виявлено основні сфери проектів-переможців Громадського бюджету у місті Миколаєві в період 2017-2020 рр. Визначено, що найбільша кількість ухвалених проектів є соціально спрямованими та покликані в першу чергу вирішити питання соціальної інфраструктури.

Ключові слова: соціальна дія, соціальна взаємодія, партисипативні практики, громадський бюджет.

SUMMARY

Khyzhniak M.O. Participative practices as a form of social interaction among citizens. – Manuscript.

Graduate work for obtaining an educational degree «Master». Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2020.

The diploma work deals with the social interaction among citizens, namely participatory practices, as a form of such interaction. The interdependence of the concepts of «social interaction» and «participatory practices» is revealed. Particular attention is paid to the experience of implementing participatory practices in Ukraine.

It is determined that social action is a prerequisite for social interaction. These concepts have a common purpose – to meet specific needs, but not every social action is a social interaction. It is shown that social interaction is an integral part of communication and the basic vital need of a person. Participative practices are a kind of social interaction. The difference of interaction of local authorities with citizens in the countries of Europe and the countries of the former Soviet Union is investigated. It is determined that the involvement of citizens in local self-government is carried out by means of mechanisms, defined by the legislation, normative-legal acts of local authorities, as well as in accordance with the established practice. Real practices of involving citizens in decision making at the state or local level are described. As a result of the questionnaire survey among the residents of the city of Mykolaiv (over 18 years), the level of citizens' awareness of the program «Public Budget», experience of voting and evaluation of the effectiveness of the program are highlighted. The main areas of projects of the winners of the Public Budget in the city of Mykolayiv in the period 2017-2020 have been formulated.

Key words: social action, social interaction, participatory practices, public budget.